

*Сусіденко В.Т.,**д.е.н., професор,**професор кафедри фінансів,**Ужгородський торговельно-економічний інститут**Київського національного торговельно-економічного університету**Сусіденко О.В.,**к.е.н., старший викладач кафедри економіки підприємства**та міжнародної економіки,**Вінницький торговельно-економічний інститут**Київського національного торговельно-економічного університету*

КОНЦЕПЦІЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті розглянуто теоретичні підходи до визначення поняття «фінансова безпека підприємства» та запропоновано власне бачення змісту цієї категорії. Розкрито основні сутнісні характеристики фінансової безпеки підприємства як підсистеми економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: підприємство, фінансова безпека, загроза, концепція, фінансові ресурси, торговельне підприємство, система, принципи, чинники.

Постановка проблеми. Гостра проблема нестачі фінансових ресурсів для ведення бізнесу, нестабільна політико-економічна ситуація в державі, надзвичайно високий рівень конкуренції – всі ці обставини ставлять перед торговельним підприємством вимоги щодо створення ефективної системи формування і забезпечення фінансової безпеки підприємства. Тому побудова системи фінансової безпеки та створення умов для її забезпечення представляється одним з найбільш актуальних напрямів сучасної економічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній літературі поняття «фінансова безпека підприємства» як самостійний об'єкт управління розглядається відносно недавно. Проте в Україні комплексним дослідженням цього питання практично не займаються, приділяючи основну увагу проблемам фінансової безпеки держави та економічної безпеки підприємства.

Окремі аспекти багатогранної проблеми забезпечення фінансової безпеки підприємств були і є предметом наукових досліджень ряду вчених, а саме Н.Й. Реверчук, Л.Г. Мельника, Л.І. Донця, Н.В. Ващенко, С.Ф. Покропівного, І.А. Ареф'єва [1], О.В. Бланка [2], К.С. Горячевої [3] та ін. Разом з тим в роботах цих науковців сутність, значення та основна характеристика фінансової безпеки підприємства розглянуті фрагментарно, а тому потребують подальшого наукового дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження основних методів оцінки забезпечення фінансової безпеки підприємств, виявлення основних чинників, які на них впливають, є необхідним у розумінні даної тематики. На сьогоднішньому етапі стає актуальною розробка системи заходів, які зменшать чи взагалі усунуть значний негативний вплив чинників на фінансову систему сучасного торговельного підприємства.

Мета статті полягає у розробці теоретичної моделі системи формування і забезпечення фінансової безпеки підприємства. Необхідність постійного дотримання фінансової безпеки

зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення головних цілей своєї діяльності. Рівень фінансової безпеки торговельного підприємства залежить від того, наскільки ефективно її керівництво і спеціалісти (менеджери) будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього та внутрішнього середовища. Саме це спонукає їх постійно відслідковувати зміни у сферах своєї діяльності та фінансовій безпеці торговельного підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність вітчизняних торговельних підприємств характеризуються різним рівнем фінансової безпеки. Об'єктивність ринкової економіки змушує суб'єкти господарювання шукати нові ефективні методи, принципи та важелі що забезпечують фінансово-господарську діяльність. Очевидно, що функціонування будь-якої системи неможливо без використання відповідних систем, серед яких вагоміше місце займає система забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Система фінансової безпеки підприємства – це сукупність взаємопов'язаних елементів (спеціальних структур, засобів, методів і заходів), здатних забезпечити безпеку ведення бізнесу від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Можна стверджувати, що рівноцінної значимості мають як процес формування, так і наступний процес – забезпечення економічної безпеки підприємства.

Як свідчить наукова література, існує декілька підходів щодо забезпечення фінансової безпеки [1–3]. На наш погляд, найбільш ефективним підходом щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства є ресурсно-функціональний, оскільки в рамках цього підходу досліджуються найважливіші фактори, що впливають на стан функціональних складових фінансової безпеки підприємства, вивчаються основні процеси, що впливають на її забезпечення, проводиться аналіз розподілу і використання ресурсів підприємства, розглядаються економічні індикатори, що відображають рівень забезпечення, і розробляються заходи щодо забезпечення максимально високого рівня фінансової безпеки [4–6].

Система забезпечення фінансової безпеки торговельних підприємств повинна починатись з формування загальної концепції забезпечення фінансової безпеки, що представляє собою комплексну систему поглядів на ключові інтереси торговельного підприємства у фінансовій сфері, принципи і засоби їх реалізації та захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз [4].

Така концепція, на нашу думку, повинна враховувати [5]:

- 1) принципи системи забезпечення фінансової безпеки підприємств;
- 2) мету та завдання системи забезпечення фінансової безпеки;
- 3) чинники впливу на систему забезпечення фінансової безпеки;
- 4) механізми забезпечення фінансової безпеки;
- 5) напрями та заходи реалізації системи забезпечення фінансової безпеки.

У загальному вигляді концепція забезпечення системи фінансової безпеки торговельного підприємства наведена на рис. 1 [4].

До визначальних принципів, які лежать в основі забезпечення фінансової безпеки торговельного підприємства, на нашу думку, належать наступні [6]:

1. Принцип обґрунтованості передбачає, що вартість витрат на забезпечення фінансової безпеки підприємства не повинна перевищувати рівня реальних і потенційних небезпек, загроз і ризиків, а також рівня фінансових можливостей підприємства.

2. Принцип своєчасності вимагає негайної реакції системи безпеки підприємства на виникаючі небезпеки, загрози і ризики. При цьому особливо важливі попереджувальні, профілактичні заходи з метою недопущення небажаних для підприємства дій, явищ і подій.

3. Принцип стратегічної орієнтації передбачає розробку фінансової безпеки в інтеграції з головною стратегією підприємства.

4. Принцип науковості базується на вимогах об'єктивних економічних законів, врахуванні реальних умов та особливостей економіки, що обумовлюють необхідність використання світового досвіду здійснення інновацій.

5. Принцип планованості полягає в координації всіх планів підприємства і врахування цільових завдань фінансової безпеки, залучення у ці процеси різних служб підприємства. Зазначений принцип передбачає безперервність забезпечення фінансової безпеки.

6. Принцип цільової спрямованості полягає в орієнтації на стратегічні та тактичні цілі розвитку підприємства та має на меті забезпечення кінцевих результатів, а також те, що рішення, які торкаються забезпечення фінансової безпеки підприємства, не повинні суперечити стратегічним цілям.

7. Принцип оптимальності передбачає вибір варіанту інноваційного розвитку, який забезпечить максимальне задоволення інтересів споживачів і підприємства при наявних ресурсах.

Виходячи з принципів системи забезпечення фінансової безпеки, головною метою створення такої системи є ідентифікація та нейтралізація фінансових загроз та небезпек і забезпечення фінансової безпеки в поточному і стратегічному періодах.

Реалізація мети здійснюється через ряд завдань, головними з яких є:

- формування інформаційно-нормативної бази системи забезпечення фінансової безпеки;

- розробка системи індикаторів, що встановлюють рівень загроз і небезпек фінансовій безпеці;
- формування ресурсного забезпечення фінансової безпеки підприємства;
- створення організаційної структури системи забезпечення фінансової безпеки;
- розробка комплексу заходів, спрямованих на підтримку рівня фінансової безпеки підприємства.

У концепцію створення системи фінансової безпеки торговельних підприємств обов'язково входять чинники, що впливають на забезпечення та функціонування такої системи. Сукупність чинників впливу на систему забезпечення фінансової безпеки визначають механізми системи фінансової безпеки торговельних підприємств. Створення та функціонування системи фінансової безпеки вимагає розробки та реалізації двох основних механізмів, а саме: організаційного механізму системи фінансової безпеки торговельних підприємств та інформаційного механізму системи фінансової безпеки торговельних підприємств [4].

Організаційний механізм системи фінансової безпеки включає:

- а) методи, способи та прийоми організації системи фінансової безпеки;
- б) правове забезпечення організації системи фінансової безпеки;
- в) нормативне забезпечення організації системи фінансової безпеки;
- г) кадрове забезпечення організації системи фінансової безпеки.

Фінансовий механізм системи фінансової безпеки включає:

- а) методи та прийоми впливу на фінансовий стан та фінансове забезпечення господарської діяльності торговельних підприємств;
- б) важелі впливу на фінансовий стан та фінансове забезпечення господарської діяльності торговельних підприємств;

Рис. 1. Концепція системи забезпечення фінансової безпеки торговельного підприємства

Запропоновано авторами

в) норми та нормативи фінансової діяльності торговельних підприємств;

г) правове забезпечення фінансової діяльності торговельних підприємств;

д) інформаційна база управління фінансами торговельних підприємств.

Інформаційний механізм має у складі:

а) методи, способи та прийоми організації збору, опрацювання та збереження фінансової, маркетингової та іншої пов'язаної інформації;

б) правове забезпечення організації збору, опрацювання та збереження фінансової, маркетингової та іншої інформації;

в) нормативне забезпечення організації збору, опрацювання та збереження інформації;

г) кадрове забезпечення організації збору, опрацювання та збереження інформації.

Для реалізації запропонованих механізмів системи забезпечення фінансової безпеки торговельних підприємств в концепції передбачено наявність відповідних груп методів, які дають можливість реалізувати на практиці систему фінансової безпеки. До таких груп методів відносяться:

- методи ідентифікації фінансових загроз і небезпек;
- методи оцінки та прогнозування фінансових загроз і ризиків;

- методи мінімізації фінансових втрат;

- методи запобігання негативних фінансових ситуацій;

- методи контролю системи фінансової безпеки торговельних підприємств.

Головними результатами реалізації моделі системи фінансової безпеки торговельних підприємств повинно бути:

1) підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності торговельних підприємств;

2) зменшення фінансових втрат від загроз, небезпек і ризиків;

3) зростання вартості підприємства;

4) задоволення інтересів власників торговельного підприємства;

5) задоволення інтересів трудового колективу підприємства;

6) виконання фінансових вимог держави;

7) виконання фінансових вимог кредиторів та партнерів по бізнесу. Забезпечення фінансової безпеки торговельного підприємства регламентує сформульований у вітчизняній літературі закон збалансованості фінансової системи [7]. Основними його положеннями є такі:

1. Будь-яка фінансова система є максимально стійкою за умови, що буде дотримуватися рівновага між внутрішніми і зовнішніми фінансовими збуреннями, чим також обумовлюється її динамічний розвиток.

2. Початково фінансова система є збалансованою та залишається такою до моменту впливу на неї будь-яких внутрішніх і зовнішніх збурень.

3. При виникненні впливу на фінансову систему, що перебуває у стані рівноваги, конкретного збурення, яке порушує цей фінансовий стан, рівновага хоче зміститися у напрямку послаблення зовнішнього збурення, стимулюючи цим фінансові процеси.

4. У випадку фіксації стійкого недосягнення рівноважного стану між внутрішніми і зовнішніми збуреннями у фінансовій системі настає етап дисбалансу.

5. Динаміка відображення закону збалансованості фінансової системи на довготривалому часовому проміжку в

цілому підпорядковується циклічності складних економічних систем. Закон збалансованості можна виразити за допомогою формули (1):

$$\Phi C_{\text{рвз}} = \Phi C_{\text{рзз}} \quad (1)$$

де $\Phi C_{\text{рвз}}$ – рівень внутрішніх збурень фінансової системи;

$\Phi C_{\text{рзз}}$ – рівень зовнішніх збурень фінансової системи.

Отже, якщо в процесі здійснення фінансової діяльності у торговельного підприємства дотримуються вимог цього закону, тоді рівень фінансової безпеки знаходиться на належному рівні.

При розробці конкретних методів оцінки рівня фінансової безпеки торговельного підприємства треба враховувати такі позиції:

- проводити оперативний аналіз (оцінку) стану фінансової безпеки, для чого застосовувати метод «золотого правила фінансування» та метод «оперативного резерву фінансової безпеки»;

- з метою глибокої і повної оцінки рівня фінансової безпеки торговельного підприємства потрібно задіяти стратегічний аналіз шляхом розрахунку інтегрального показника, який обчислюється в результаті зважування визначеної комбінації фінансових індикаторів і комплексно характеризує фінансовий стан торговельного підприємства.

У зарубіжній фінансовій науці сформульовано так зване «золоте правило фінансування», яке можна застосовувати для оперативного аналізу стану фінансової безпеки довірчого товариства [8]. Суть методу «золотого правила фінансування» як одного із способів перевірки належного рівня фінансової безпеки підприємства полягає в тому, що фінансовий капітал має бути залучений на строк, не менший за той, на який капітал заморожується в необоротних та оборотних активах підприємства.

При дотриманні «золотого правила фінансування» фінансова безпека забезпечується, якщо:

1) існує можливість пролонгації строків повернення фінансового капіталу;

2) інвестований капітал у передбачені строки вивільняється в результаті комерційної діяльності;

3) платежі, строк оплати яких настав, можна здійснити за рахунок надходжень від операційної та інвестиційної діяльності.

При використанні «золотого правила фінансування» для оперативної оцінки рівня фінансової безпеки підприємства враховуються дві умови у вигляді формул, які виражають його зміст:

$$A_{\text{дс}} \div \Pi_{\text{дс}} \leq 1, \quad A_{\text{кк}} \div \Pi_{\text{кк}} \geq 1, \quad (2)$$

де $A_{\text{дс}}$ – довгострокові активи; $\Pi_{\text{дс}}$ – довгострокові пасиви; $A_{\text{кк}}$ – короткострокові активи; $\Pi_{\text{кк}}$ – короткострокові пасиви.

Це правило можна застосовувати як при аналізі стану фінансової безпеки довірчого товариства, так і при його плануванні.

Якщо вести мову про стратегічний аналіз, то, зважаючи на результати проведеного дослідження існуючих підходів до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, таку оцінку рівня можна здійснювати за кожною функціональною складовою фінансової безпеки, а потім експертним шляхом визначати інтегральний показник.

До функціональної структури фінансової безпеки підприємства відносяться такі: бюджетна, грошово-кредитна, валютна, банківська, інвестиційна, фондова, страхова.

Сукупність показників (індикаторів) фінансової безпеки підприємства, по-перше, має входити до складу системи показників, які характеризують умовну структуру фінансової без-

пеки торговельного підприємства у складі наведених вище функціональних складових; по-друге, індикатори фінансової безпеки торговельного підприємства мають бути одночасно показниками системи індикаторів, які характеризують стан фінансової діяльності товариства.

Ці показники повинні відповідати таким вимогам:

- за можливості алгоритм і формули розрахунку мають бути простими в обчисленні й розумінні. Отже, значення показників через спеціально побудовані математичні формули мають змінюватися від 0 (відсутність фінансової безпеки) до 1 (найвищий рівень фінансової безпеки);
- характеризувати якісний і кількісний стани фінансової безпеки у статичні та динамічні;
- бути оперативними для відповідного реагування на стан фінансової безпеки;
- повинні бути суттєвими і значимими;
- повно і комплексно охоплювати всі сторони фінансової діяльності торговельного підприємства;
- характеризувати потрібну глибину і широту ретроспективи стану фінансової безпеки на основі постійного моніторингу;
- бути тими з них, що використовуються в плануванні, обліку і аналізі фінансової діяльності торговельного підприємства.

Потрібно використовувати дві групи показників фінансової безпеки торговельного підприємства:

- 1) яка характеризує рівень фінансової безпеки станом на певний час;
- 2) яка характеризує сукупність чинників, що впливають на рівень фінансової безпеки.

Ця інформація постійно змінюється залежно від складу і рівня впливу виявлених чинників, які чинять дію в аналізованому періоді на стан фінансової безпеки торговельного підприємства.

Ці показники мають вигляд абсолютних і відносних величин. Окремо слід визначитися з вимогами до інтегрального показника фінансової безпеки торговельного підприємства:

- забезпечення комплексного підходу при проведенні оцінки, спрямованої на отримання загального показника фінансової безпеки;
- до складу інтегрального показника мають бути включені часткові показники, які характеризують стан кожної складової фінансової безпеки торговельного підприємства окремо;
- основний зміст інтегральної оцінки має полягати у висновках, отриманих при дослідженні часткових показників, які характеризують стан кожної складової фінансової безпеки;
- необхідно забезпечити порівнянність часткових показників, які використовуються для побудови інтегрального показника, оскільки вони мають різні одиниці виміру.

Досягнення цих головних результатів при реалізації моделі системи фінансової безпеки забезпечується при впровадженні такої моделі в повному обсязі в практику фінансово-господарської діяльності торговельних підприємств.

Висновки. Однією з найважливіших проблем ефективного розвитку торговельного підприємства в ринкових умовах господарювання є забезпечення фінансової безпеки як основної складової економічної безпеки підприємства. Забезпечення фінансової безпеки вимагає створення на підприємстві власної системи безпеки, що покликана на своєчасне виявлення та запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам, забезпечення захисту інтересів підприємства та досягнення ним основної

мети діяльності. Таким чином, для організації ефективної системи фінансової безпеки підприємства необхідна розробка відповідної документації підприємства, де повинні бути визначені внутрішні й зовнішні загрози, а також критерії, на підставі яких фінансова безпека підприємства може вважатися порушеною. Іншими словами, варто визначити критерії, що дозволяють оцінити рівень дотримання вимог фінансової безпеки підприємств. Служба фінансової безпеки буде давати оцінку дотриманню цих критеріїв і доводити інформацію до вищого керівництва торговельного підприємства.

Література:

1. Ареф'єва О.В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1. – С. 101.
2. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
3. Горячева К. Финансовая безопасность предприятия, суть и место в системе экономической безопасности / К. Горячева // Экономист. – 2003. – № 8. – С. 65–67.
4. Сусіденко О.В. Сучасні підходи до оцінки фінансової безпеки підприємства / О.В. Сусіденко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 4. – Т. 2. – С. 71–75.
5. Сусіденко О.В. Методи та критерії формування і підвищення фінансової безпеки підприємства / О.В. Сусіденко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2014. – Вип. 2(43). – С. 129–133.
6. Сусіденко О.В. Финансовая безопасность предприятия: теория, методы, практика : [монография] / О.В. Сусіденко. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – 128 с.
7. Карпінський Б.А. Закон збалансованості фінансової системи та його місце в трансформації економіки держави / Б.А. Карпінський // Економічні проблеми ринкової трансформації України : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 3–4 грудня 2002 р.). – Львів : ЛБІ НБУ, 2002. – С. 106–107.
8. Карпінський Б.А. Закон збалансованості фінансової системи та проблема інноваційного розвитку економіки / Б.А. Карпінський // Проблеми впливу фінансової системи на інноваційний розвиток економіки : зб. тез доповідей (Львів, 28 березня 2003 р.). – Львів : НУ «Львівська політехніка», 2003. – С. 11–13.

Сусіденко В.Т., Сусіденко О.В. Концепція системи фінансової безпеки торговельного підприємства

Анотація. В статтю розглянуті теоретичні підходи до визначення поняття «фінансова безпека підприємства» і запропоновано власне бачення змісту цієї категорії. Розкрито основні суттєві характеристики фінансової безпеки підприємства як підсистеми економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: підприємство, фінансова безпека, загроза, концепція, фінансові ресурси, торговельне підприємство, система, принципи, фактори.

Susidenko V.T., Susidenko O.V. System concept financial security trade enterprises

Summary. The article deals with theoretical approaches to the definition of «financial security of the company» and suggested their own vision of the content of this category. It outlines the main essential characteristics of the financial security of the company as a subsystem of the economic security of the enterprise.

Keywords: enterprise, financial security, a threat to the concept of financial resources, trade enterprise system, principles, factors.